

Aktief Literair
Aan de oever
Kitty Roggeman

In het Spanje van na de recente bankencrisis heerst grote werkloosheid. Heel wat bedrijven en kleine familieondernemingen gaan over de kop en de eigenaars zien zich geconfronteerd met een uitzichtloze toekomst. Zo ook de timmerman Esteban, die met zijn oude vader in het kuststadje Olba leeft, tussen het strand en het moeras, en die alles kwijtraakt wat hij tijdens zijn leven heeft opgebouwd. Geen vrolijk verhaal, maar met grote fijnzinnigheid en inlevingsvermogen geschreven.

70 jaar is Esteban als hij zich verplicht ziet de Colombiaanse Liliana af te danken, die thuis zijn oude, grotendeels verlamde en verbitterde vader verzorgde. Ook zijn personeel in de timmerwerkplaats moet hij ontslaan, onder meer de oude Alvaro die als een broer voor hem was.

Met veel zin voor detail en een groot naturalisme beschrijft Chirbes/Esteban de aftakeling van de oude vader. Ook hoe de zoon, ondanks zijn afkeer en ondanks het feit dat er nooit een warme band tussen hen was, toch met veel mededogen voor de oude man zorgt. 's Avonds bindt hij hem vast zodat hij niet uit zijn stoel voor de TV kan vallen, en gaat hij naar de plaatselijke bar waar hij zijn vrienden vindt en ze samen kaarten en discussiëren over “de toestand”. Daarbij gaat het onder meer over de projectontwikkelaar Pedros, die failliet ging en met de noorderzon verdween, mét het spaarkapitaaltje van Esteban. De appartementen die zouden worden gebouwd en waarvoor de werkplaats van Esteban ramen en deuren zou leveren, staan er half opgetrokken bij en niemand weet waar Pedros naartoe is gevluht om aan zijn schuldeisers te ontsnappen.

De bitterheid bij de compagnons is groot, al heeft Esteban hen nog niet over zijn failliet verteld. Maar de roddels doen hun werk, en Esteban voelt zich diep vernederd wanneer iedereen weet blijkt te hebben van zijn mislukking. Zowel zijn broer en zus die dachten dat er veel geld zat in de zaak en uitkeken naar een mooie erfenis, als de werknemers die hoopten de zaak te kunnen overnemen wanneer Esteban met pensioen zou gaan, voelen zich bedrogen. Ook de Colombiaanse verzorgster heeft haar redenen om zwaar teleurgesteld te zijn: ze had een beter leven verwacht in Spanje, maar in plaats daarvan is haar man werkloos en drinkt hij het weinige geld op dat zij voor het gezin verdient met poetsen bij die enkele gezinnen die het zich nog kunnen veroorloven.

Existentiële teleurstelling

Esteban blik niet alleen terug op een zakelijk fiasco, op zijn oude dag maakt hij ook de balans van zijn leven op. Timmerman is hij eigenlijk nooit echt willen worden. In de zaak van zijn vader stappen leek gewoon het enig mogelijke perspectief toen hij, na een korte omzwerving met zijn vriend Francisco langs verschillende Europese hoofdsteden, terug in Olba belandde en niet wist wat hij met zijn leven wilde aanvangen. De grootste teleurstelling echter was Leonor, de boerendochter waarmee hij een korte verhouding had, maar die hem al snel dumpte voor de veelbelovende Francisco die carrière aan het maken was als recensent van wijnen en restaurants voor een gezaghebbend lifestyle tijdschrift. Leonor oogstte faam met het restaurant dat ze samen met Francisco opende. Esteban voelde zich eens te meer de eeuwige loser. Wanneer Leonor aan kanker sterft, keert Francisco naar zijn geboortedorp terug en verzoenen de oude vrienden zich, verenigd in hun bitterheid en ontgoocheling.

Naturalisme

In naturalistisch proza en doorheen een chaotische vertelstructuur schildert Chirbes het leven in een klein Spaans dorpje dicht bij de eens zo toeristische, drukbezochte kust in de buurt van Valencia. Het lijkt alsof de tijd er heeft stilgestaan. De economische crisis geeft geen enkele hoop op vooruitgang en welvaart.

Esteban is dan wel het hoofdpersonage, het vertelperspectief verandert regelmatig waardoor de lezer ook in het hoofd van de randfiguren meekijkt. Dit gebeurt vaak zonder overgang, en ook de chronologie wordt niet gerespecteerd. Je moet met andere woorden goed bij de les blijven want pas na zo'n 70-tal pagina's beginnen de puzzelstukjes in elkaar te passen en komt er enige samenhang tussen de personages en de gebeurtenissen. Geen *easy reading*, maar wel spannend om de draden te ontwarren in de aanloop naar een toch nog enigszins verrassend einde.

Mooi komen de personages er niet uit, al hebben ze allen ook hun aandoenlijke trekjes en misschien toch wel een goeie inborst. Maar grootsprakerigheid en verdrongen verbittering kleuren hun gesprekken en hun onderlinge relaties, en niemand ontsnapt aan de eenzaamheid van de verloren illusies.

Het machismo is alom present en over vrouwen wordt meestal laatdunkend gesproken, ook al geeft Esteban voor zichzelf de verdiensten van de Colombiaanse huishulp wel toe. Maar verder vindt hij zijn regelmatig prostitueebezoek volstrekt normaal en, alhoewel hij treurt om de verloren liefde Leonor, weet hij ook geen goed woord te zeggen over haar verraad en succes.

Er komt onder de vrienden weinig affectie aan te pas, al zeker niet openlijk. De schijn ophouden onder mekaar heeft de hoogste prioriteit. Toch weet Chirbes het onderliggend mededogen en de eenzame wanhoop van Esteban en zijn oude vader subtiel weer te geven, zonder er veel woorden aan vuil te maken. Zo brengt hij de lezer naar het onafwendbaar tragische einde en knoopt hij aan bij het begin van het verhaal in de stilte van het moeras van Olba, de symbolische plek waarin dromen en illusies opgezogen worden en voorgoed verdwijnen.

Rafael Chirbes, *Aan de oever*, (Meridiaan Uitgevers, 2014)